

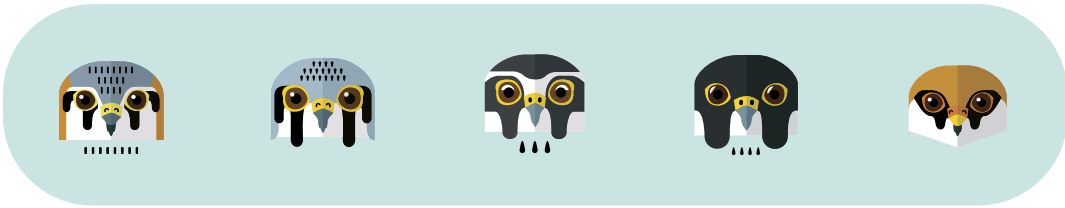
ROOFVOGELS en UILEN

VAN NOORDWEST-EUROPA

Paul Böhre (tekst) en
Joris De Raedt (illustraties en vormgeving)

roots
FONTAINE UITGEVERS

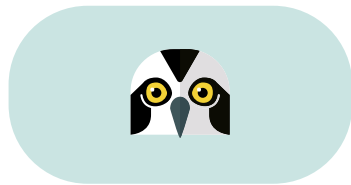
ROOFVOGELS

VALKACHTIGEN – *Falconidae*
smelleken, torenvalk, boomvalk, slechtvalk, roodpootvalk

HAVIKACHTIGEN – *Acciptridae*
sperwer, havik, grijze wouw, rode wouw, zwarte wouw, buizerd, ruigpootbuizerd, wespendif, blauwe kiekendief, bruine kiekendief, grauwe kiekendief, zeearend, steenarend, slangenarend, dwergarend

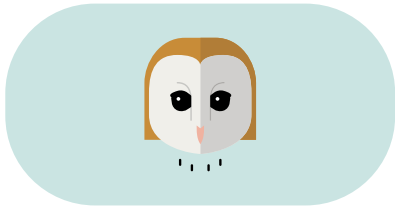

VISARENDEN – *Pandionidae*
visarend

UILEN

UILEN – *Strigidae*
steenuil, bosuil, dwergooruil, oehoe, ransuil, velduil, ruigpootuil, dwerguil, sperweruil

KERKUILEN – *Tytonidae*
kerkuil

VLEUGELVORMEN EN SPANWIJDTES

ROOFVOGELS

Elke roofvogel heeft een specifieke vleugelvorm waaraan je hem kunt herkennen. En die vorm bepaalt voor een groot deel de manier van jagen: de slechtvalk stort zich met gesloten, puntige vleugels van grote hoogte op zijn prooi en de wendbare sperwer heeft juist korte, stompe vleugels en een lange staart, uitermate geschikt voor het achtervolgen van vogels tot diep in het kreupelhout. Simpel gezegd: hoe smaller de vleugel, hoe sneller de roofvogel.

VALKEN

De specialist onder de luchtjagers is zonder twijfel de slechtvalk. Zijn gedrongen, stevig postuur is verpakt in een aerodynamisch jasje. Tijdens een duikvlucht drukt de vogel zijn vleugels tegen het lichaam waardoor hij een druppelvorm krijgt en met een snelheid van 300 kilometer per uur of meer naar beneden schiet.

Andere valkensoorten, zoals boomvalk en smelleken, benaderen in veel opzichten de jachttechniek van de slechtvalk. Ook zij achtervolgen hardnekkig hun prooi en weten bijna van geen ophouden. Krachtige borstspieren en een ijzeren conditie zorgen voor een hoge vliegsnelheid. Door hun langere staart zijn ze heel wendbaar en lijken als een magneet door hun prooi te worden aange trokken. Alleen de fitste vogels kunnen aan deze belagers ontkomen.

De torenvalk vormt hierop een uitzondering. Die zoekt zijn voedsel door langdurig, al klapperend met de vleugels tegen de wind in, stil te hangen in de lucht (bidden), alvorens op een prooi te duiken.

SMELLEKEN
Falco columbarius

55-69 cm

ROODPOOTVALK
Falco vespertinus

66-78 cm

TORENVALK
Falco tinnunculus

68-82 cm

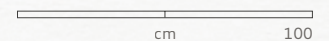
BOOMVALK
Falco subbuteo

70-84 cm

SLECHTVALK
Falco peregrinus

89-113 cm

Biddende TORENVALK

FALCO TINNUNCULUS

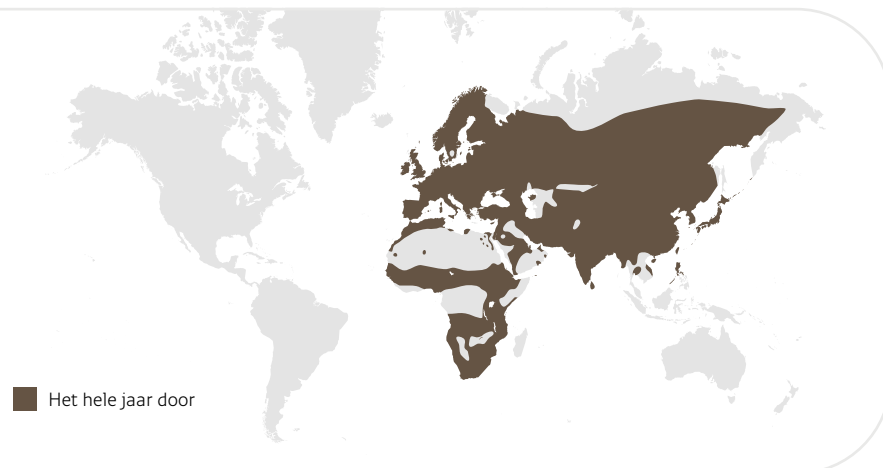
De torenvalk komt in heel Europa voor, behalve op IJsland. Het is dan ook een valkje dat zich makkelijk aanpast aan uiteenlopende omstandigheden. Het liefst vestigt hij zich in een open landschap met lage vegetatie, in de buurt van een goede muizenpopulatie. Torenvalken voeden zich voornamelijk met (woel)muizen: de veldmuis en de aardmuis. 's Zomers lusten ze ook wel een hagedisje en eten ze vaker insecten zoals kevers en sprinkhanen, die ze soms ook lopend op de grond buitmaken.

Zoals de naam doet vermoeden leven torenvalken ook midden in de stad. Zo bevindt zich in Berlijn een populatie van ongeveer 200 paren. Deze torenvalken voeden zich voornamelijk met kleine vogels, zoals mussen en vinken.

De torenvalk is van grote afstand te herkennen aan zijn karakteristieke manier van jagen: hij bidt voor het eten. Hij hangt daarbij op een plek in de lucht, waarbij hij razendsnel met de vleugels slaat en kunstig stuurt en balanceert met de staart. De kop staat daarbij stil

zodat de ogen zich kunnen fixeren op een prooi op de grond. De meeste valken vangen hun prooi in de lucht, de torenvalk daarentegen pakt zijn slachtoffer bijna altijd op de grond. Zijn voedsel bestaat dan ook voor 80% uit veldmuizen. Omdat het bidden veel energie kost, jagen de meeste torenvalken wel eens vanaf een uitkijkpost, bijvoorbeeld een paaltje of een tak. In de winter doen ze dat het vaakst.

Net als alle andere valkensoorten heeft een torenvalk 15 nekwervels, waardoor hij zijn kop 180 graden kan draaien. Daarmee heeft hij een groot gezichtsveld om een prooi op te sporen. De torenvalk heeft dan ook een bijzonder hoge score op het gebied van prooien vangen: 15-20% van zijn duikvluchten verloopt succesvol. Hij eet 4-8 muizen per dag. Ter vergelijking: de snelle slechtvalk heeft een slagingspercentage van 13%, een ijsbeer van 2%.

40 x 32 mm

EI

3-7 eieren.

28-29 broeddagen.

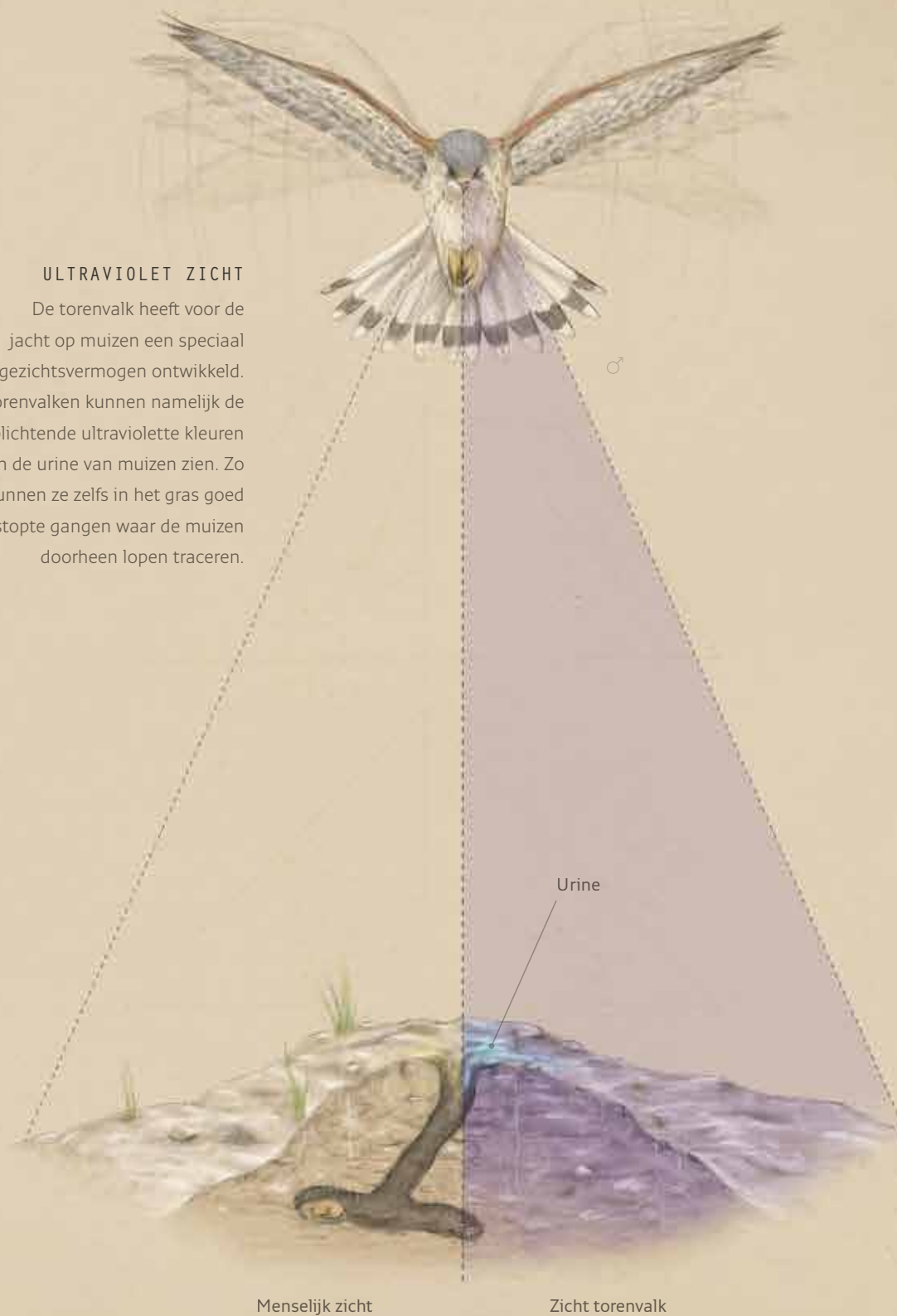
Vrouwje broedt, mannetje
brengt voedsel aan.**WEGSLACHTOFFER**

Een torenvalk is vaak jagend boven wegbermen te zien, waarbij hij zich al biddend steeds lager laat zakken om zich ten slotte op de prooi (meestal een muis) te storten. Torenvalken worden daardoor regelmatig slachtoffer van het wegverkeer.

♀

ULTRAVIOLET ZICHT
De torenvalk heeft voor de jacht op muizen een speciaal gezichtsvermogen ontwikkeld. Torenvalken kunnen namelijk de oplichtende ultraviolette kleuren in de urine van muizen zien. Zo kunnen ze zelfs in het gras goed verstopte gangen waar de muizen doorheen lopen traceren.

Menselijk zicht

Zicht torenvalk

TORENVALK*Falco tinnunculus*

LENGTE
33–38 cm

SPANWIJDTE
ca. 76 cm (68–82 cm)

GEWICHT
♂ gem. 200 g, ♀ gem. 230 g

KENMERKEN
Volwassen mannetje heeft lichtblauwe kop, roodbruine rug met kleine donkere vlekken en lichtblauwe staart met brede zwarte eindband. Onderzijde geelachtig met donkere druppelvormige vlekken. Vrouwtje en jonge vogel hebben roestbruine kop, rug en staart met donkere vlekken en banden. Onderzijde is sterker gevlekt dan bij mannetje.

VLUCHT
Typische fladderende vlucht, met vrij stijve en ondiepe vleugelslag. Actieve vlucht en glijvlucht wisselen elkaar af. Tijdens de baltsvlucht maakt het mannetje korte duikvluchten of is er een gezamenlijke cirkelvlucht. Kan bidden (stilstaan) in de lucht.

GELUID
In buurt van nest schel 'kie-kie-kie'.

BROEDTIJD
April – juni.

BROEDPLEK
Maakt zelf geen nest maar gebruikt een oud kraaiennest of schraapt een kuiltje voor eieren op rotsrichel of gebouw. Broedt in toenemende mate in nestkast.

LEEFGEBIED
Open landschap maar komt ook voor in dorpen en steden.

VOORKOMEN

 Vooral standvogel.

TREND
Aantal broedparen in Nederland wordt geschat op 5.000-7.000, in België op circa 4.500. Populatie neemt langzaam af.

MAXIMALE LEEFTIJD
16 jaar in de vrije natuur.

PROOIDIEREN

Het hele jaar door zijn kleine zoogdieren, met name woelmuizen, de voornaamste prooi. Daarnaast leeft hij van kleine vogels, vooral wanneer er weinig muizen zijn. 's Zomers vangt de torenvalk hagedissen, insecten als kevers en sprinkhanen, af en toe regenwormen en kleine naaktslakken.

BIJZONDERHEDEN

De torenvalk neemt in aantal af, vooral in gebieden waar geen nestkasten zijn. Dit komt onder andere door het verdwijnen van open landschap, de verruiging van de duinvegetatie (vergrassing) en de toename van de havik en buizerd.

De balts begint in maart of april. De mannetjes bakenen hun territorium af met baltsvluchten. Daarbij schokken ze met hun vleugels en draaien zich half om hun lengteas om dan vervolgens in een snelle zweefvlucht naar beneden te glijden. Zodra het vrouwtje het baltsende mannetje in de smiezen heeft, gaan ze – indien dat het vrouwtje zint – over op de paringsfase. Zij neemt hiertoe het initiatief.

Volwassen torenvalken blijven doorgaans het hele jaar in de buurt van hun nest rondhangen. De jonge vogels trekken verder weg, meestal tot een afstand van 150 kilometer, en komen zo soms op boorplatforms terecht. Sommige jonge

vogels trekken in de herfst door naar Afrika. Scandinavische vogels trekken zuidwaarts naar West- en Zuid-Europa. Bij gebrek aan prooien gaan ze door tot in Centraal-Afrika.

Nederlandse onderzoeken toonden een verlies aan van 43% na het leggen van de eieren tot dat de jongen uitvlogen. Meestal werd het hele legsel opgegeven, omdat het mannetje te weinig voedsel aanbracht.

Onderzoek heeft verder aangetoond dat vroeg in het voorjaar broedende torenvalken vooral mannetjes voortbrengen en paren die laat broeden vooral vrouwtjes. Waarom dit gebeurt is niet duidelijk.

Paren in een populatie van standvogels vormen vaak een levenslange paarband, terwijl trekvogels vaker van partner wisselen. Paren kunnen echter ook samen op trek worden gezien.

Virtuoze SLECHTVALK

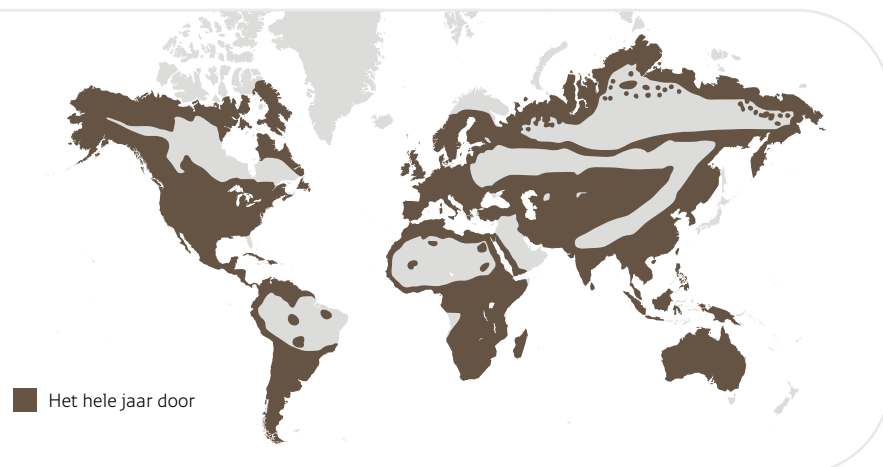
FALCO PEREGRINUS

Hij valt als de spreekwoordelijke baksteen van hoog uit de lucht naar beneden en doodt met uiterste precisie in één klap een prooi ter grootte van een eend. De slechtvalk heeft een werkelijk virtueuze jachttechniek. In die pijlsnelle duikvlucht bereikt hij met gemak een duizelingwekkende snelheid van ruim 300 kilometer per uur. En wat misschien nog bijzonderder is: je kunt dit tegenwoordig ook in Nederland en België waarnemen, zelfs in en rond de stad. De slechtvalk is namelijk sinds eind jaren 90 van de vorige eeuw begonnen met een opmerkelijke opmars. In speciaal daarvoor geplaatste nestkasten op hoogspanningsmasten en hoge gebouwen broeden tegenwoordig alleen al in Nederland 160 broedparen. Soms broeden ze in boomnesten, zoals in de Biesbosch.

Een aantal van die broedparen wordt in het broedseizoen door tienduizenden mensen op de voet gevolgd. In en rond verschillende nestkasten zijn namelijk webcams geplaatst, camera's die gericht zijn op de binnenkant van de kast en op de aanvlieg-

plank aan de buitenkant. Zo kan iedereen via internet het wel en wee van het slechtvalkenpaar volgen: vanaf de paring tot de eileg, en daarna het voeren van de jongen. Nu je alles kunt zien heeft dat zelfs geleid tot een felle, nationale discussie over het wel of niet helpen van een paar jongen, toen bleek dat het vrouwtje ineens was verdwenen. Het mannetje bleef maar prooien aandragen, maar de jongen wisten niet wat ze ermee moesten doen. Een voor een dreigden ze het loodje te leggen. En dat voor de camera ... Tot grote opluchting van het publiek dook er ineens een ander vrouwtje op, die het voeren overnam. Eind goed al goed.

Typerend voor de slechtvalk zelf. Een succesverhaal; met uitzondering van de beide polen komen ze over de hele wereld voor. Probeer ze zelf een keer te vinden, het is een genot ze met elkaar te zien spelen.

Trouwe KERKUIL

TYTO ALBA

Gelukkig is er tegenwoordig goed nieuws te melden over de kerkuil. Doordat er maar liefst meer dan 10.000 nestkasten (zowel in Nederland als België) zijn geplaatst, zit de kerkuil sinds jaren weer aardig in de lift. Inmiddels kun je kerkuilen zelfs op plekken tegenkomen, waar ze voorheen niet of nauwelijks te vinden waren, zoals op de Waddeneilanden. Op Texel bijvoorbeeld broedden er in 2016 maar liefst 21 paar!

Ondanks hun bijzonder fraaie uiterlijk heeft de kerkuil eeuwenlang sterk te lijden gehad van de nukken van de mens. Hij werd in vroeger tijden beschouwd als voorbode van de dood en afgeschoten en vastgenageld op menig schuurdeur om de komst van Magere Hein te voorkomen. Ook werd in de jaren 60 en 70 van de vorige eeuw het gebruik van pesticiden in de landbouw hem noodlottig. Tegenwoordig is het drukke verkeer doodsoorzaak nummer 1 onder kerkuilen, want ze zoeken hun voedsel vaak in wegbermen, waar veel muizen leven.

De kerkuil is een echte cultuurvolger: hij houdt zich

graag op in de buurt van mensen en bebouwing. Hij broedt in kerktorens en grote gebouwen in het landelijk gebied, vaak in oude schuren of op hooizolders. Jagen doet hij in de weilanden eromheen. De kerkuil is niet alleen trouw aan zijn plek, ook als echtpaar blijven kerkuilen hun leven lang bij elkaar.

Een kerkuil zien is best moeilijk, want hij is vooral 's nachts actief. De meeste kans maak je in de koplampen van de auto, waarin hij zomaar ineens als een wit spook opdoemt.

Via webcams zijn in het voorjaar broedende kerkuilen te volgen. Wellicht kun je zelf eens een kijkje nemen bij een boerderij bij jou in de buurt waar kerkuilen broeden. Als je daar in de lente in de schemer gaat posten, zul je zeker jonge vogels horen. Ze maken een hard blazend geluid. Een ijzelijke gil is ook mogelijk. Kerkuilen kunnen maar liefst 18 verschillende geluiden maken.

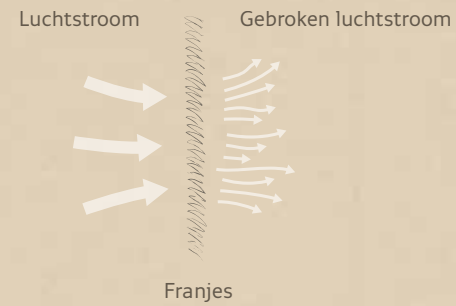

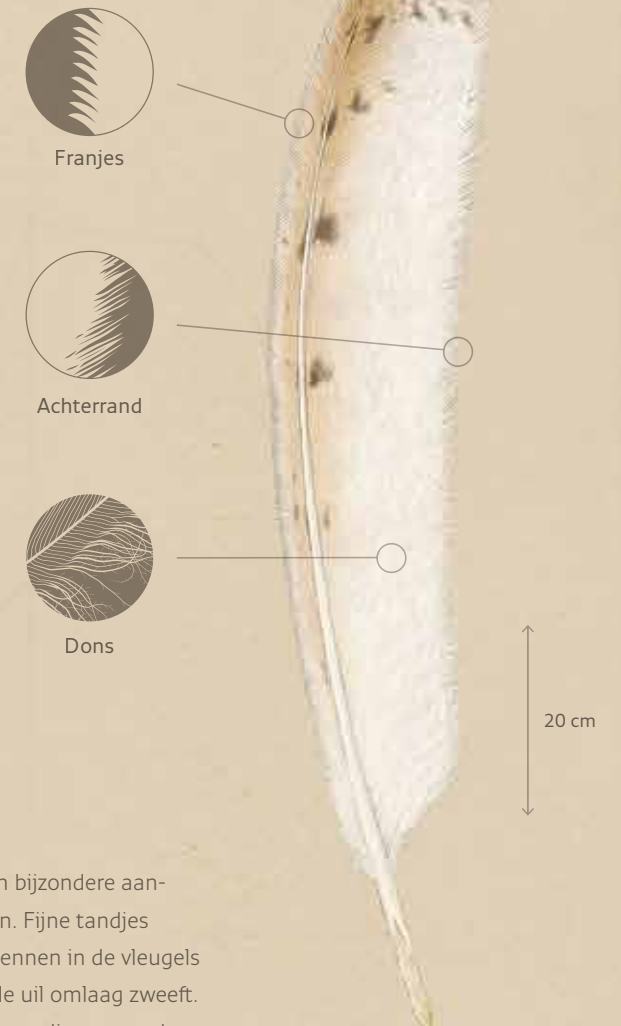

BRAAKBAL

Op rust- (in uilenjargon: roest-) en broedplaatsen van kerkuilen zijn braakballen te vinden met de resten van prooien. Een uil verslindt zijn prooi met huid en haar en braakt later de onverteerbare beentjes en haren uit in de vorm van een braakbal. Door de braakbal uit te pluizen kun je aan de hand van de botten, kaakjes en snavels precies zien wat de uil gegeten heeft. Speciale determinatietabellen helpen je na enig gepuzzel de soort op naam te brengen. De braakbal van een kerkuil onderscheidt zich van die van andere uilensoorten door een buitenste laag van speeksel, alsof hij gelakt is.

BUITENSTE HANDPEN

MUISSTILLE JAGER

De kerkuil heeft een fluweelzacht verenkleed, een bijzondere aanpassing die goed van pas komt bij het nachtleven. Fijne tandjes (franjes) aan de buitenrand van de voorste slagpennen in de vleugels breken de geluidsgolven die ontstaan wanneer de uil omlaag zweeft. Ook de haren aan de achterzijde van de slagpennen dienen om de turbulentie van de luchtstroom te verminderen. Alle veren van de uil zijn voorzien van dons aan de bovenzijde. Samen met de donsveren elders op het lichaam absorberen die veel geluid en maken zo een vrijwel geruisloze vlucht mogelijk. Zo kan de uil tijdens de jacht zelf beter op geluiden letten en waarschuwt hij zijn prooien niet voortijdig door ruisende veren.

KERKUIL*Tyto alba***LENGTE**

34-39 cm

SPANWIJDTE

89-98 cm

GEWICHT

♂ gem. 315 g, ♀ gem. 415 g

KENMERKEN

Lange vleugels en lange poten. Lichte, hartvormige gezichtssluiers. Zwarte ogen. Verenkled meestal zeer licht. Blauwgrijze en honinggele bovendelen met fijne wit-zwarte spikkels. De kleur van de onderzijde varieert van zuiver wit tot geeloranje. De ondersoort *guttata* heeft een donkere buik.

VLUCHT

Vleermuisachtig met stijf bewogen vleugels, lijkt door het lichte verenkleed op een vliegend spook.

Bidt vaak tijdens de jacht.

GELUID

Alarmroep angstaanjagend snelle, hese schreeuw.

Territoriumroep ongeveer 2 seconden aanhoudend vibrerend geblaas, vaak herhaald.

BROEDPLEK

Zowel in gebouwen als in nestkasten (vooral in en rond boerderijen), soms in boomholtes en kerken.

Gevormde koppels blijven bij elkaar.

BROEDTIJD EN EILEG

Maart - september, tot drie keer per jaar. Kerkuilen leggen meestal 4-7 eieren, vaak ook meer: 9-12 eieren, uitzondering zijn legsels van 15(!) eieren.

De leginterval is 2 dagen. Het broeden begint vanaf het eerste ei. Aantal broeddagen: 30-34.

De jongen vliegen na 60 dagen uit.

Zie bladzijde 251.

LEEFGEBIED

Kleinschalig cultuurlandschap met ruige hoekjes, hagen en knotwilgen.

VOORKOMEN

Standvogel.

TREND

Aantal broedparen in Nederland: in daljaren rond de 1.200 (2012), in topjaren boven de 3.000. België: in Vlaanderen ruim 1.000 paar, aantal in Wallonië onbekend. Aantallen nemen toe dankzij beschermingsmaatregelen.

MAXIMALE LEEFTIJD

Meestal niet meer dan 4 jaar in de vrije natuur maar ringonderzoek heeft aangetoond dat kerkuilen 22 jaar oud kunnen worden.

PROOIDIEREN

Kerkuilen voeden zich vooral met woelmuizen (ongeveer de helft, en dan vooral veldmuizen), spitsmuizen (30%) en bosmuizen (18%). Soms met vogels, zoals huismussen, zwaluwen en spreeuwen, zelden met amfibieën.

BIJZONDERHEDEN

Zo'n 30.000-10.000 jaar geleden vlogen er in het Middellandse Zeegebied kerkuilen die twee tot drie keer zo groot waren als de kerkuilen nu. Ze aten tot een meter grote knaagdieren. Deze uilensoorten zijn inmiddels uitgestorven en de soort is geëvolueerd tot de nu hier levende soort.

Het grootste deel van de Europese broedvogels leeft in Zuid- en Zuidwest-Europa. Volgens schattingen van Birdlife International in Frankrijk 20.000-50.000 en in Spanje zelfs 50.000-90.000 paar. De noordgrens van het verspreidingsgebied loopt door Denemarken. In het zuiden van Zweden broeden slechts enkele kerkuilen.

Strenge winters met een dikke laag sneeuw zijn desastreus voor de kerkuil. Na de zeer strenge winter van 1978-1979 waren er nog maar 100 paar over.

De kerkuil kan slechts 5-8 dagen zonder voedsel omdat hij weinig vetreserves kan aanleggen.

Bij overtollig voedsel wordt een voorraad aangeemaakt die kan oplopen tot 80 muizen. In een broedseizoen vangt een kerkuil 3.000 muizen.

Kerkuilen eten vergeleken met andere uilen opvallend veel spitsmuizen (30% van hun voedsel). Wellicht omdat veel andere soorten uilen ze links laten liggen, omdat ze niet echt lekker zijn. Kerkuilen schijnen er minder moeite mee te hebben.

Komt eigenlijk in heel Nederland en België voor, maar weinig in Zuid-Holland. Jonge vogels zwerven uit maar vaak niet verder dan 50 kilometer van de broedplek.

Bedelroep van jongen lijkt op luid sissen. In broedtijd zijn maar liefst 18 verschillende wonderlijke geluiden te horen (snorren, ruisen, snurken, klokken, krijsen).